

УДК 331.522.4

JEL I22, J40, M50

DOI 10.32782/2786-765X/2024-5-7

Ігошин М.М.кандидат економічних наук,
Засновник Громадської організації
(волонтерський статус) «КРИМЮА»

ВПЛИВ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ НА РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ

Розглянуто фактори функціонування системи освіти як основи для економічного зростання національної економіки, соціального та економічного добробуту населення. Від рівня його розвитку залежить безпека суспільства, держави та особистості. Вивчено тенденції розвитку освітніх послуг, показано вплив сфери освітніх послуг на ринок праці на сучасному етапі розвитку, визначено причини трансформації сфери освіти в народному господарстві України. Вивчено тенденції на ринку праці в сучасних умовах розвитку національної економіки, а саме: пошук роботи для молодих спеціалістів після закінчення навчальних закладів різного рівня акредитації нині стримується низкою причин, серед яких військова агресія Росії проти України, яка має негативний вплив на розвиток ринку праці та національної економіки України в цілому; міграційні процеси як всередині України, так і за її межі; низький рівень кваліфікації молодих фахівців, які закінчили навчальні заклади.

Ключові слова: освітні послуги, ринок праці, національна економіка, кадри, ринок товарів та послуг.

Постановка проблеми. За час реформ Україна втратила майже половину свого економічного потенціалу і багато в чому це сталося через втрату того духовного багатства, яке формувалося протягом багатьох сотень років. На наших очах затверджується своєрідний світоглядний вакуум, і в найближчій перспективі ми можемо виявитися не в змозі вийти на рівень розвитку європейських держав, якщо не відродимо та не збагатимо суспільний інтелект.

Нині в Україні як на державному, так і на регіональному рівні здійснюється чимало кроків у бік адаптації системи освіти до сучасних ринкових умов економіки. Сучасний стан розвитку економіки України характеризується багатьма кризовими явищами, погіршенням демографічної ситуації, міграцією та, насамперед, війною – саме в таких важких умовах продовжується формування ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні аспекти розвитку системи освіти знайшли своє відображення у наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: С.Л. Лондар, Г.М. Терещенко, С.В. Мельник, Н.Б. Пронь, Л.П. Лондар, О.Ю. Анісімова, І.С. Гайдук, О.В. Мазур, В. Куценко, В. Новікова, Л. Черкашина та ін.

Науково-технічний прогрес є наслідком застосування у господарській практиці високоінтелектуальної праці і водночас викликає потребу у ньому. Весь прогрес людства виходить зі зростання ролі розумової праці.

Вважається, що за останні сто років частка фізичної праці у загальних її витратах знизилася з 90 до 10%.

Україна у майбутньому увійде до Європейського Союзу, що передбачає модернізацію освітньої діяльності з урахуванням найкращих європейських практик та вимог до якості освітніх послуг. Складовим процесом європейської інтеграції України є оптимізація галузі освіти, підвищення її якості освітніх послуг.

Освіта стала основним чинником економічного зростання, соціального та економічного добробуту населення. Від рівня його розвитку залежить безпека суспільства, держави та особистості. Крім того, змінилися соціально-економічні умови у зв'язку з військовою агресією росії проти України, в яких опинилася вітчизняна сфера освіти. Усе це визначає актуальність цієї теми дослідження.

Мета статті – оцінити взаємодію сфери освітніх послуг та ринку праці в сучасних умовах трансформації України. Відповідно до поставленої мети передбачається вирішення наступних завдань:

- вивчити тенденції розвитку освітніх послуг;
- показати вплив сфери освітніх послуг ринку праці на етапі розвитку;
- визначити причини трансформації сфери освіти в народному господарстві України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна продовжує жити своїми високотехнологічними фахівцями інші держави.

Однак подібно до того, як за лісовим масивом важливо відстежувати стан ділової деревини, так і в зростанні освіченості не менш важливо бачити його якісні характеристики.

Виникає питання: як сталося, що при такому стрімкому нарощуванні грамотності населення економіка країни до останнього часу перебувала в падінні і нині за обсягом ВВП, що виробляється, далеко не досягла рівня 1990 року? На наших очах триває процес незворотного вибуття України із групи розвинених країн. Перешкодою на шляху нашого вступу до Європейського співтовариства буде стан нашої національної економіки, особливо після війни з росією.

Безумовно, військова агресія росії внесла свої корективи до всіх сфер життя українців і, насамперед, до освітніх процесів – від дитячого садка до аспірантури. Більшість навчальних закладів перейшли на дистанційне навчання, що вплинуло на якість освітніх послуг. Водночас, зріс попит на освітні послуги за кваліфікаційними рівнями «магістратура» та «аспірантури».

За даними інформаційного ресурсу osvita.ua кількість людей, які бажають вступити до магістратури та аспірантури у 2024 році зросла у 2,5 рази порівняно з минулим роком. Для участі в сесії до вступних іспитів до магістратури та аспірантури зареєструвалося понад 246 тисяч осіб.

Тобто в цьому році бажання вступити до цих кваліфікаційних рівнів виявили на 146 тисяч осіб більше, ніж минулого року, проти того, що минулого року було зареєстровано трохи більше 100 тисяч абітурієнтів [4].

І це викликано не підвищенням кваліфікаційного рівня майбутнього магістра чи аспіранта, а насамперед бажанням отримати відстрочку від призову до Збройних сил України. Тому необхідна розробка заходів щодо підтримки тих дітей, які мають бажання отримати більш високий рівень кваліфікації та принести користь для науки України. Їх вступ до магістратури та аспірантури має бути у пріоритеті.

Таким чином бачимо повне оновлення системи надання освітніх послуг в Україні.

Бондаренко О.С., Миргород-Карпова В.В. в науковій статті «Поняття, види та особливості надання освітніх послуг в умовах воєнного стану» розглядають становище сфери освіти після початку повномасштабної війни і з таким станом важко не погодиться. «Адже, якщо за часів карантинних обмежень зумовлених коронавірусною інфекцією, ми навчилися вчитися в онлайн форматі та змішаному форматі. Все ж відсутність електропостачання та

якісного інтернету зумовила суттєве зниження у якості надання освітніх послуг. І якщо говорити, то якість послуг для здобувачів вищої освіти, то вмотивованість самих здобувачів та можливість навчання в асинхронному режимі певним чином нівелювали ризики для якості. Натомість якість надання освітніх послуг в системах дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти суттєво знизилася».

Загалом Міністерство освіти і науки України під час повномасштабної війни пропонує чотири моделі освітнього процесу: очне, дистанційне, змішане навчання та індивідуальна форма роботи (екстернат або сімейна форма навчання).

Коли активна фаза воєнних дій лише розпочалася, Міністерство освіти і науки, залежно від конкретної ситуації, рекомендувало або тимчасово призупинити освітній процес, або організувати його за дистанційною чи змішаною формою (за погодженням з військовоцивільною адміністрацією). При цьому учні, тимчасово переміщені до інших регіонів України могли долучитися до навчання в школі (за заявою одного з батьків) у будь-якому форматі за місцем тимчасового проживання (за індивідуальною формою навчання: екстернатною, сімейною (домашньою) або тимчасово відвідувати заклади загальної середньої освіти)» [2, с. 198–199].

При цьому в Україні, на тлі війни, продовжують загострюватись проблеми підвищення продуктивності праці, кадрового «голоду» на підприємствах усіх форм власності, освоєння сучасних технологій. Власники великого бізнесу прагнуть вивести свій виторг за кордон через численні офшорні зони. Тому факт підвищення освітнього рівня населення, оскільки він виявився нереалізованим у господарській практиці, потребує комплексного підходу. Статистика замовчує те, що сталося на ринку праці України за час війни. З'явилися нові виклики національної економіки: міграційні процеси; не бажання повертатися до більшості економічно активного населення працездатного віку в Україну; катастрофічне падіння якісного рівня кадрів.

«Глобальний ринок освітніх послуг офіційно почав функціонувати після того, як Світова організація торгівлі розширила перелік послуг, торгівля котрими здійснюється відповідно до GATS» [3].

«Для оцінювання найефективнішої системи вищої освіти в регіональному розрізі використовується QS Higher Education System Rankings. Це дослідження проводиться кожних два роки, в результаті формується рейтинг

50 країн, які мають найкращі показники якості вищої освіти та ефективності роботи університетів. Процес оцінки передбачає врахування чотирьох основних показників, таких як ефективність системи вищої освіти (25%), доступність якісної освіти (25%), оцінка роботи провідної освітньої установи (25%), вплив національних інвестицій (25%)» [1, с. 6–7].

Зазначене зумовило оперування такими поняттями, як ринок освітніх послуг, експорт/імпорт освітніх послуг, маркетинг освітніх послуг, бізнес-освіта та ін. Надання цих послуг стало вважатися фактором суспільного й економічного розвитку, а отже, й прибутковим бізнесом. Це призвело до посилення конкуренції між закладами освіти та зростання попиту на якісну вищу освіту.

Наразі розвитку національної економіки України на ринку освіти наданням послуг займаються установи різних рівнів акредитації та форм власності. Більшість із яких – це установи I-II рівня акредитації і займають приблизно 50-60% ринку освітніх послуг. Решту ринку займають установи III-IV рівня акредитації. Останні 5-7 років значно знизилася частина приватних освітніх установ.

Сфера освіти, особливо вищої, стала ареною запеклого бізнесу. Комерціалізація охопила державну вищу школу. За роки незалежності України кількість фахівців, які виконують науково-технічні розробки, скоротилася майже втричі.

Втрати, які сьогодні зазнають освіта та наука України, негативно позначаються не лише на економічному розвитку та культурі населення країни, а й на рівні зайнятості, сприяючи зростанню безробіття не лише у короткостроковій, а й довгостроковій перспективі. Поки що зберігається надія, що найстаріші державні навчальні заклади не втратять свою особу та престиж центрів з надання якісних освітніх послуг.

Висновки. Територіально Україна – європейська держава, але для досягнення середньоєвропейського рівня економіки та добробуту населення ми маємо пройти складний шлях. Головними умовами просування кінцевої мети є розвиток науки, освіти та дбайливе

ставлення до використання трудового потенціалу країни.

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Спостерігається чітка тенденція зниження ролі сучасного механізму організації сфери освіти у соціально-економічному розвитку суспільства.

2. Вплив війни має негативний вплив на попит та пропозицію робочої сили економічно активного населення у працездатному віці. Сучасний рівень суттєво знижує конкурентоспроможність працездатного населення на ринку праці України. Необхідні кардинальні зміни у сфері підготовки фахівців та наукових кадрів, підвищення їх якісного рівня, що передбачає пріоритетне ставлення для молоді при вступі до магістратури та аспірантури закладів освітньої сфери.

3. Існує об'єктивна необхідність державного регулювання набору абітурієнтів до вищих навчальних закладів різного рівня акредитації з метою встановлення балансу між випускниками та пропозицією на ринку праці України.

4. Удосконалення системи працевлаштування молодих спеціалістів після закінчення навчальних закладів різного рівня акредитації нині стримується низкою причин: по-перше, військова агресія росії проти України має гіпернегативний вплив на розвиток ринку праці та національної економіки України в цілому; по-друге, міграційні процеси як всередині України, так і за її межами негативно впливають на якісний склад робочої сили на ринку праці; по-третє, низький рівень кваліфікації молодих фахівців, які закінчили навчальні заклади, не дає можливості знайти відповідну роботу і не відповідають законодавчим нормам, що породжує негативне ставлення до пропозицій про роботу. А у зв'язку з військовою агресією росії змушує йти на продовження навчання в магістратуру і далі в аспірантуру, створюючи додаткове навантаження при вступі до закладів освіти. За фактом же, багато молодих фахівців йдуть на продовження навчання за обставинами, що склалися, а не для підвищення кваліфікаційного рівня.

Бібліографічний список

1. Аналіз стану та основні підходи з оцінювання якості надання освітніх послуг закладами вищої освіти України : монографія / за ред. С.Л. Лондара : ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2021. С. 6–7.
2. Бондаренко О.С., Миргород-Карпова В.В. Поняття, види та особливості надання освітніх послуг в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2023. Випуск 36. С. 198–199.

3. The World Trade Report 2017 / World Trade Organization. 2017. URL: <http://onlinebookshop.wto.org>
4. Кількість охочих вступати в магістратуру й аспірантуру зросла в 2,5 рази. URL: https://osvita.ua/master/92254/#google_vignette

References

1. Londar S.L. (2021). Analiz stanu ta osnovni pidkhody z otsiniuvannya yakosti nadання osvitnikh posluh zakladamy vyshchoi osvity Ukrainy: monohrafiia [State analysis and main approaches to assessing the quality of educational services provided by higher education institutions of Ukraine: monograph]. DNU «Instytut osvitnoi analityky». Kyiv. P. 6–7.
2. Bondarenko O.S., Myrhorod-Karpova V.V. (2023). Poniattia, vydy ta osoblyvosti nadання osvitnikh posluh v umovakh voiennoho stanu [Concepts, types and features of providing educational services under martial law]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna*. Vypusk 36. P. 198–199.
3. The World Trade Report 2017 / World Trade Organization. 2017. Available at: <http://onlinebookshop.wto.org>
4. Kilkist okhochykh vstupyty v mahistraturu y aspiranturu zroslo v 2,5 razy [The number of those willing to enter master's and postgraduate studies increased by 2.5 times]. Available at: https://osvita.ua/master/92254/#google_vignette

Стаття надійшла до редакції 10.05.2024

Maxim Igoshin

Candidate of Economic Sciences,
Founder of the Public Organization
(volunteer status) "KRIMYUA"

IMPACT OF EDUCATIONAL SERVICES ON THE LABOR MARKET OF UKRAINE AT THE CURRENT STAGE OF EXPLORATION

Factors in the functioning of the education system as the main economic growth of the national economy, social and economic well-being of the population are considered. The safety of society, country and individual depends on the level of its development. The trends in the development of educational services have been studied, the influence of the sphere of educational services on the labor market at the present stage of development has been shown, and the reasons for the transformation of the education sector in the national economy of Ukraine have been identified. The conducted research allows us to draw the following conclusions: firstly, there has been a clear tendency to reduce the role of the modern mechanism for organizing the education sector in the socio-economic development of society; secondly, the impact of war has a negative impact on the demand and supply of labor for the economically active population of working age. The current level significantly reduces the competitiveness of the working population in the Ukrainian labor market. Fundamental changes are needed in the field of training specialists and scientific personnel, increasing their quality level, which implies priority treatment for young people when entering master's and postgraduate programs in educational institutions; thirdly, the improvement of the employment system for young specialists after graduating from educational institutions of different levels of accreditation is currently hampered by a number of reasons: firstly, Russia's military aggression against Ukraine has a hyper-negative impact on the development of the labor market and the national economy of the Ukrainian economy as a whole; secondly, migration processes both within Ukraine and outside its borders have a negative impact on the qualitative composition of the labor force in the labor market.

Keywords: educational services, labor market, national economy, personnel, market of goods and services.